

FOLKLORŞÜNASLIQ

UOT 812.316.3

ÜLVİYYƏ MƏMMƏDOVA *

NİZAMİ YARADICILIĞI İLƏ QƏDİM TÜRK DASTANLARI PARALELLƏRİ

Prezident İlham Əliyevin 2021-ci ilin ölkəmizdə "Nizami Gəncəvi İli" elan edilməsi haqqında Sərəncamında da qeyd edildiyi kimi, Nizami Gəncəvi bəşəriyyətin bədii fikir salnaməsində yeni səhifə açmış nadir şəxsiyyətlərdəndir. Bu sərəncamın şairin yaradıcılığının daha dərindən tədqiq edilməsi üçün yeni bir impuls rolunda çıxış etdiyi heç bir şübhə oyatmur. Nizaminin istifadə etdiyi folklor nümunələri içərisində bəzi dastan süjetlərinin də rast gəlinir ki, onlardan biri də "Şu dastanı"dır. Buradakı bəzi məqamlar "İsgəndərnamə"dəki Çin xaqanı ilə "Şu dastanı"ndakı Türk xaqanı arasında paralellər qurmağa əsas verir. Poemada qüdrətli və müsbət bir hökmdar kimi təsvir edilən bu surət müdrik, bacarıqlı, tədbirli, təcrübəli və vətənpərvər bir hakim kimi təqdim edilir. Şu dastan "Bunlar oğuzlardır" sözü ilə başlayır və daha sonra "türkmən" adının ortaya çıxışı anladılır. Belə aydın olur ki, dastan oğuz-türkmən mühitində yaranmış, Şu da oğuz-türkmənlərin xaqanı olmuşdur. "İsgəndərnamə"də hadisələr Türküstanda cərəyan edir.

Açar sözlər: Nizami, İsgəndərnamə, Şu dastanı, Türküstan, oğuz-türkmən, Turan, xaqan, sakar.

Giriş. Məlum olduğu kimi, 2021-ci ildə dahi şair və mütəfəkkir Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 880 illiyi tamam olur və Prezident İlham Əliyev qüdrətli söz və fikir ustasının insanları daim əxlaqi kamilliyə çağıran və yüksək mənəvi keyfiyyətlər aşılaman zəngin yaradıcılığının bəşər mədəniyyətinin nailiyyəti kimi müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq bu 2021-ci ilin ölkəmizdə "Nizami Gəncəvi İli" elan edilməsi haqqında Sərəncam imzalayıb, Nazirlər Kabinetinə "Nizami Gəncəvi İli" ilə bağlı tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirmək tapşırılıb.

Nizami dühası hər zaman dünya və Azərbaycan tədqiqatçılarının, o cümlədən folklorşünas alimlərin diqqət mərkəzində olub. Sözügedən sərəncamın yeni tədqiqatlar üçün yeni bir impuls verdiyini xüsusi qeyd edərək bildirmək lazımdır ki, Azərbaycan folkloru bitib-tükənməyən mənəvi xəzinədir. Nizami də bu xəzinədən pay götürmüş, əbədiləşmiş sənətkarlarımızdan biridir.

Heç kəsə sirr deyil ki, Nizami Gəncəvi folklorun bir çox janrlarından istifadə etmiş, xüsusən də qədim Türk və Şərq eposlarından da məharətlə yaralanmışdır. Təsadüfi deyil ki, onun poemalarında çox sayda əfsanə, rəvayət və əsatir süjetlərinə də rast gəlinməkdədir. Belə hesab edilir ki, həmin süjetlərdən bəzlərini o özü yaratmış, bəzilərini yazılı yazılı qaynaqlardan və ya şifahi xalq ədəbiyyatından istifadə edərək zənginləşdirmiş və təkmilləşdirmişdir. Odur ki, bəzi əfsanə, rəvayət və əsatirlərin öyrənilməsi məqsədi ilə tez-tez Nizami yaradıcılığına müraciət edilir, onun əsərlərində özünü bürüzə verən bir çox tarixi həqiqətlərin dərk edilməsi üçün yazılı qaynaqlarla yanaşı, şifahi qaynaqlar da gözdən keçirilir və bu zaman Nizaminin folklor əlaqələri əsasən 3 qrupa ayrılaraq tədqiq edilir.

1. Nizaminin istifadə etdiyi folklor nümunələri.
2. Şairin özü tərəfindən yaradılmış folklor nümunələri.
3. Nizami Gəncəvinin həyat ilə əlaqədar yaranmış yeni folklor nümunələri (1, s. 2).

Nizaminin istifadə etdiyi folklor nümunələri içərisində bəzi dastan süjetlərinin də rast gəlinir ki, həmin süjetlərin "Xəmsə"də yeni həyat qazanaraq zəmanəmizə qədər gəlib çatdığını müşahidə edirik. Bu halda Nizaminin əsərləri onların bir sıra elementlərini toplayıb saxlayan,

akkumlyasiya və generasiya edən vasitələrdən biri kimi çıxış edir. Bu baxımdan haqqında Mahmud Kaşğarının “Divan ül-Lügət-it-Türk” əsəri sayəsində haqqında məlumat aldığımız “Şu dastanı” (2, s. 43) da istisna deyildir.

Nizami yaradıcılığında “Şu dastanı” ilə səsləşən bəzi məqamların olduğu alimlərin diqqətini çoxdan cəlb etmişdir. Bununla bağlı gəlinən ümumi fikrə görə, “İğəndənamə”də haqqında söz açılan Çin xaqanı “Şu dastanı”ndakı Türk xaqanıyla eyni şəxsdir və bu personaj poemada qüdrətli və müsbət bir hökmdar kimi təsvir və təqdim edilir.

Sözgedən obraz əsərdə İskəndər və Nüşabədən sonra üçüncü müsbət hökmdar obrazıdır. O, müdrik, bacarıqlı, tədbirli, təcrübəli və vətənpərvər bir hakim kimi qarşımıza çıxır, İskəndərə qarşı böyük bir ordunu səfərbər edərək türklər ölkəsinin müdafiəsini təşkil edir, fəqət İskəndərin məktubda Çinə müharibə üçün deyil, “qonaq”, orada “ağ yasəmən əkmək” üçün gəldiyini bildirməsi onu fikrindən daşındırır (3, s. 89).

Şu dastanı “Divan ül-Lügət-it-Türk” də üç fərqli maddədə keçir. Bunlar “Türkmən”, “Ögə” və “Uyğur” maddələridir. Dastanda türkmən və xalaç boylarının adlarının necə ortaya çıxdığından da bəhs edilir ki, bu da “Oğuz Kağan” dastanındakı boy adları ilə eynilik göstərir. Şu dastanının süjeti “Türkmən” maddəsində bütün incəlikləri ilə nəql edilir. Dastan “Bunlar oğuzlardır” sözü ilə başlayır və daha sonra “türkmən” adının ortaya çıxışı anladılır (2, s. 43). Belə aydın olur ki, dastan oğuz-türkmən mühitində yaranmış, Şu da oğuz-türkmənlərin xaqanı olmuşdur.

“İskəndənamə”də hadisələr Türküstanda, yəni Turanda cərəyan edir. Bu, əsərdəki Xəllux (Karluq), Xəta (Xətay), Xütən (Xotən), Xərxəz (Qırğız), Fərqanə, Səncab, Çaç (Şaş // Daşkənd), Kaşqar və s. yer adlarından da görünür:

Bir məclis bəzədi, gəldi qasidlər,
Göndərdi Xətadan Xütənə qədər
Fərgənə, Pəncabı qoruyan, güdən
Hüdudun sınanmış igidlərindən.
Xərxiz ilə Çaçdan, böyük Kaşğardan
Çağırdı hesabsız igid pəhləvan (4, s. 281).

Nizami xaqanı “Çinli türk” və “Əfrasiyab mülkünün varisi” adlandırır, Əfrasiyabı hörmətlə yad edir.

Əsərdə xaqan İskəndərlə dava edib-etməmək barədə dərin düşüncələrə dalır, xeyli düşünür, ən sonda siyasət vasitəsi ilə İskəndərə təsir etmək yolunu seçir. O, İskəndərə məktub yazaraq onun nöqsanlarını göstərir. Bildirir ki, İskəndər dünyanı başdan-başa gəzsə də, hələ də müharibədən doymayıb (3, s. 89).

Poemada Xaqan İskəndəri sülhə dəvət etsə də, təklifinin qəbul edilməyəcəyindən narahatçılıq keçirir. Nizami onu çox cəsarətli hökmdar kimi təqdim edir. O, İskəndərlə şəxsən tanış olmaq, onunla üzübüz söhbət edə bilmək məqsədilə elçi sifəti ilə yanına gedir, İskəndərlə danışmaq üçün təkid edir. Bu təkidlər İskəndəri qorxuya salır. Odur ki, yalnız xaqanın əllərinə qızıl zəncir vurduqdan sonra onunla danışıqlar masası arxasına keçir:

Əgər cavan maral cəsur da olsa,
Aslanın yolunda yüyən çevirməlidir (4, s. 366).

İskəndərin yanına xoş niyyətlə gəldiyini söyləyən Xaqan ondan ölkəsinə zərər vurmamasını xahiş edir. İskəndər isə cavabında bildirir ki, Turan torpağını ələ keçirməklə pis fikirli adamları öldürmək, dünyanı yadlardan təmizləmək və hər ölkəyə ayrıca bir hökmdar təyin etmək istəyir. Danışıqlar nəticəsində Xaqan ölkənin yeddi illik gəlirini İskəndərə təqdim etməyə razılıq verir, fəqət İskəndər bir illik xərac almaqla kifayətlənir, qalanını isə ağına və ədəb-ərkanına görə ona bağışlayır. Bundan sonra Xaqan İskəndərdən qorxmadığını və heç də aciz olmadığını, fəqət qırğın, qan olmasın deyə sülhə razılaşdığını nümayiş etdirmək üçün öz qoşununu ona göstərir,

İskəndərin yanına düşmənçilik məqsədi ilə gəlmədiyini, nahaq qan tökülməsini istəmədiyini bildirir. Belə olan halda İskəndər alacağı bir illik xərəcdən də imtina edir (3, s. 91).

“Şu dastanı”nda bildirilir ki, “Xaqanın gümüşdən bir hovuzu vardı. Səfərə çıxıldığında birlikdə daşınar və içinə su doldurular, sonra qazlar, ördəklər üzürülər idi” (5, s. 412).

Dastanda oğuz boylarına aid məlumatlar da yer alır. Şu Xaqan İskəndər qarşısında Şərqi doğru çəkilməyə məcbur olsa da, ona tabe olan 22 boy çəkilməyərək yerlərində qalır. Bu 22 nəfər daha sonra başqa iki nəfərlə ilə tanış olurlar:

“ Bu iyirmi iki adam yeni gələn iki nəfərlə tanışrlar və danışırlar. Bu ikilər deyirlər ki, Zülqərneyn deyilən adam bir yolçudur. Bir yerdə durmaz, buradan da keçər gedər. Biz də öz yerimizdə qalıraq. İyirmi ikilər onlara türkçə “Qal ac” deyirlər, “ac qal” deməkdir. Sonradan bunlara Xalaç deyilmişdir, əsilləri budur. Bunlar iki qəbilədir. Zülqərneyn gəlib bunları saçlı və üzərlərində Türk bəlgələri olduğunu gördüncə sormadan onlara Türkmənənd demiş, Türkə bənzər deməkdir” (5, s. 414).

Görüldüyü kimi, Mahmud Kaşğari “Xalaç” və “Türkmən” adlarının ortaya çıxışını bu şəkildə izah edir.

“Divan ül-Lügət-it-Türk”ün “Ögə” maddəsində isə belə deyilir:

“İskəndər Zülqərneynin ordusunun irəli qolları üzərinə bir gecə basqını yapmışlar, düşmənləri yenmişlər. Türklərdən biri Zülqərneynin əskərlərindən birinə bir qılınc vurmuş, hərifi göbeyinədək parçalamış. Öldürülən adamın belində içərisində altın olan bir kəmər varmış, kəmər də kəsilmiş, altınlar qana bulaşaraq tökülmüş. Ertəsi sabah Türk əskərləri qana bulaşmış olan altınları görüb bir-birlərinə bu nədir demişlər, altın qan cavabı verilmiş. Orada olan böyük bir dağa həmin bu adı vermişlər”. Türklərin hökmdarı Şuya gəlincə, Mahmud Kaşğarının yazdığına görə, o, Çinə keçir. İskəndər də onu təqib edir.

Uyğurda Şu İskəndərin qarşısına gənclərdən ibarət bir qoşun göndərdi. Onlar İsgəndərin öncüllərinə gecə basqını təşkil edərək, onları məğlub etdilər. Sonra İsgəndər Uyğurda şəhərlər saldı. Bir müddət oralarda qaldıqdan sonra çəkilib getdi.

Bundan sonra Şu geriye döndü, Balasaquna gəlib Şu şəhərini saldı, ora tilsim qoydurdu. “İndiyə qədər leyləklər o şəhərin önünə gəlir, ancaq həminyeri keçə bilmirlər. Tilsim öz qüvvəsini bu günə qədər saxlayır” (5, s. 91).

Dastan haqqında maraqlı fikirlər mövcuddur. Məsələn, Z.V. Toğan sözügedən dastandakı olayların Çu dövlətinin e.ə.XI-XII əsrlərə, yəni Çu boyunun Çinə köçməmişdən öncəki dövrlərinə aid ola biləcəyini ehtimal etmişdir (6, s. 18).

Toğanın “Çu” olaraq adlandırdığı dövlətin Sak dövləti olduğuna dair fikirlər də mövcuddur. Belə ki, A. Öztürk Şu dastanını Sak türklərinə aid bir dastan olduğu düşüncəsini önə sürməkdədir. O bu görüşünü ermeni və Çin qaynaklarında keçən yer və tayfa adlarına istinadən əsləndirməyə çalışır. Onun fikrincə, “Şu” Çin qaynaqlarında yer alan “So” və “Çu” kimi bölgələrə adını verən sakların bir boyudur (7, s. 126-127). S. Gömeç isə bu dastanın Türkeş dastanı olduğunu və Şu Xaqanın Türkeş xaqanı Çor Yabgu olduğunu yazmışdır (8, s. 247-248).

Fikrimizcə, yuxarıda səsləndirilən ehtimalların heç biri həqiqəti əks etdirmir və haqqında “İskəndərnamə”nin “Şərəfnamə” bölümündə, eləcə də “Şu dastanı”nda söz açılan və İskəndərlə görüşdüyü dilə gətirilən Türk xaqanının prototipinin kim olduğu sualının cavabını XI əsr gürçü salnaməsi “Kartlis Tsxovreba”da tapırıq. İ. Cəfərsoy həmin əsərə istinadən Güney Qafqazda hökm sürmüş bir sülalədən və bu sülaləyə mənsub bir hökmdardan bəhs edərək bildirir ki, “Aran həm ölkənin (Qafqaz Albaniyasının), həm də ölkənin hakim nəslinin adıdır. Həmin nəslin böyük qanadları Albaniyanı, kicik qanadları İberiyani idarə edirdi. İberiyanın ilk çarı Aran nəslindən Azon olmuşdur. O, eradan qabaq IV əsrin sonlarında makedoniyalıların vassalı kimi İberiyani idarə etmişdir. Sasanilərin zamanında İberiya Aran hakimi tərəfindən idarə olunurdu. İberiya

çarı Vaxtanq Qorq Aslan (446-499) Aran hakiminin bacısı oğlu idi O Qorq Aslan ki, onu Mari Brosse və İ. O. Senkovski hansısa türk tayfasının başçısı adlandırırlar”.

İ. Cəfərsoy kitabının başqa yerində isə bunları yazır: ““Kartlis tsxovreba”da göstərilir ki, Aran Kartvellərin çarı idi. Aranın oğlu Azon Makedoniyalı İskəndərin vassalı kimi Metəxdə çar oldu və İberiyanı 24 il idarə etdi. Azonun ölümündən sonra hakimiyyətə gələn Parnauz (Farnavaz) Aran nəslinin Metəxdəki bütllərini sındırmadı. Öz bütllərinin yanında Aran nəslinin bütllərini saxladı” (9, s.14).

Beləliklə, salnamədə makedoniyalıların, deməli, Makedoniyalı İskəndərin vassalı kimi İberiyanı idarə edən və adı “Azon” kimi çəkilən yerli bir alban (Aran) hökmdarından söhbət gedir. Maraqlıdır ki, dövrümüzədək həmin hökmdara aid olan, müəyyən bir qismi Azərbaycan, o cümlədən Qərbi Azərbaycan (bugunku Ermənistan) və Gurcustandan tapılan cox sayda gümüş sikkə yetişmişdir və həmin sikkələrdə onun adı “Azon” kimi deyil, “Azo” kimi yazılıb. Bu ada müxtəlif fonetik fərqlərlə başqa Türk xalqlarında da rast gəlinmişdir. Belə ki, həmin adı təmiz Türk adı kimi gözdən keçirən Q. Qeybullayev bu onu erkən orta əsrlərdə xakasların xaqanı olmuş Ajonun və uyğur xaqanlarından Aconun adları ilə müqayisə etmişdir (10, s.2). Həmin adın variantlarının Şu // Çu adı ilə səsləşdiyi göz qabağındadır.

Əlbəttə, adlar arasındakı səsləniş yaxınlığı və haqlarında söz açılan hər iki hökmdarın İskəndərə tabe olmağı qəbul etmiş olması uzaqgedən nəticələr çıxartmaq üçün qətiyyət kifayət deyildir. Bununla belə, önə sürdüyümüz ehtimalı gücləndirən başqa bir önəmli fakt da var ki, ona mütləq diqqət yetirmək lazımdır.

Həmin faktdan söz açmamışdan öncə qeyd edək ki, Azərbaycan, Qərbi Azərbaycan (bugunku Ermənistan) və Gurcustandan tapılan və bəzilərinin üzərində əski türk-run, digərlərinin üzərində isə yunan hərfləri ilə “Azo” yazılan sikkələrin hamısının üz tərəfində taxtda oturan və bəldən yuxarı çılpaq olan adam, qarşısında isə şahlıq quşu, sünbül və üzüm salxımı təsvir edilmiş və hamısında eyni işarələrdən ibarət eyni yazı yazılmışdır. Sözügedən sikkələrdən bəzisinin üz tərəfi digərlərinin cüzi fərqlə eyni olsa da, arxa tərəfində qədim yunan hərfləri ilə yazılmış yazılar olan sikkələrə də rast gəlinməkdədir.

Əvvəllər belə hesab edilirdi ki, bu sikkələr Əhəmənilərin bəzi mənbələrə görə Kilikiya, digər mənbələrə görə isə Babil satrapı, başqa sözlə, canişini olmuş Mazaeusa (e.ə. 385-e.ə. 328) aiddirlər. Yazılar isə arami dilində yazılmışdır. Sonradan yazıların türkcə və yunanca olduqları sübut edildi və məlum oldu ki, sikkələr Azoya aiddirlər.

İşin ən maraqlı tərəfi isə odur ki, türkcə yazılmış yazılarda Azo özünün “Sakar çarı” kimi təqdim edir (10, s.2). Məhz bu fakt bizə həmin hökmdarın məhz Şu Xaqan olduğunu düşünməyə əlavə əsas verir. Məsələ burasındadır ki, “sakar” hazırda Türkmənistanda yaşamaqda olan oğuz-türkmən boylarından birinin adıdır. Mahmud Kaşğarının, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, verdiyi məlumatlardan isə belə aydın olur ki, dastan oğuz-türkmən mühitində yaranmış, Şu da oğuz-türkmənlərin xaqanı olmuşdur.

Bütün bu deyilənlərə yenə də “Kartlis Tsxovreba”da yer alan bir önəmli məlumatı da əlavə etmək lazımdır. Söhbət həmin qaynaqda “buntürklər” adlandırılan Türk qəbiləsindən və hunlardan gedir. Qaynaqda yazılanlardan belə aydın olur ki, Makedoniyalı İskəndər Lotanın oğlanlarının nəslini qaçmağa məcbur etdiyi və onları gecəyarı ölkəsinə sıxışdırdığı zaman orada öncə qəddar, qəzəbli buntürklərlə üzləşdi. “Onlar Kür sahilində yaşayırdılar; dörd şəhərdə yerləşmişdilər. Onların şahı duruş gətirə bilməyəcəyindən uzaqlaşdı. Bu zaman haldeylilər tərəfindən köçürülmüş hunlar gəldilər; buntürklərin hökmdarından bac ödəmək şərti ilə, yer istədilər və Zanavanda yerləşdilər... Bir qədər keçəndən sonra İskəndər gəldi. O şəhərlərdən üçünü və qalaları darmadağın etdi. Buntürklər oranı tərk etdilər” (11, s. 28).

Beləliklə, həm “İsgəndərnamə”, həm də “Şu dastanı”nda şahidi olduğumuz süjetin real ta-

rixi faktlara əsaslandığını və Nizaminin böyük ustalılıqla yaratdığı Xaqan obrazının prototipinin də real tarixi bir şəxs olduğunu söyləyə bilərik.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov Ə. Nizami Gəncəvinin İskəndərnamə poeması. Bakı: AzSSR EA Nəşriyyatı, 1966.
2. Cəfərsəy İ. İber və Hay folklorunda türk mifik təfəkkürünün izləri”. Bakı, 2014.
3. Fidan A. İslamiyyət Öncəsi Türk Destanları və Kutsal Unsurlar. Pamukkale Üniversitesi Sosial Bilimler Enstitüsü. Denizli, Ağustos, 2012. 111 s.
4. Gömeç, S. Y. Türk Destanlarına Giriş. Ankara: Berikan Yayınevi, 2015.
5. Kaşğarlı Mahmud. Divanü Lugat-it Türk, Cilt I-II-III (Birləşdirilmiş Birinci Baskı), (Çev. B. Atalay), TDK Yayınları, Ankara. 2013.
6. Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə. Şərəfnamə. Bakı:Lider nəşriyyat, 2004, 432 s.
7. Nizami və folklor // “Ədalət” qəzeti, 19. 01. 2018.
8. Öztürk, A. Çağların İçindən Türk Destanları. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2011.
9. Togan Z. V. Oğuz Destanı Reşiddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1982.
10. Tuncay B. Xalçalarda mövcud olan sirli aləm. “Cümhuriyyət”, 7 oktyabr, 2015.
11. Мровели Леонти. Жизнь картлийских царей. М., 1979.

**Gəncə Dövlət Universiteti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: Dilchilik2001@gmail.com*

Ulviyyə Mammadova

PARALLELS OF CREATIVITY OF NIZAMI AND ANCIENT TURKISH EPOSES

As noted in the Order by President İlham Aliyev on the proclamation of 2021 as the “Year of Nizami Ganjavi” in our country Nizami Ganjavi is one of the unique personalities that opened a new page in the chronicle of artistic ideas of mankind. It is no doubt that this order has acted as a new impulse for the deeper study of the poet’s activity. Among the folklore samples used by Nizami there are some epic plots and one of them is the epic “Shu Batyr”. Some points give basis to establish parallels between the Chinese Khakan in the epic “Iskendarnamə” and the Turkish Khakan in the epos “Shu Batyr”. This image described in the poem as a powerful and positive ruler is presented as a wise, resourceful, prudent, experienced and patriotic judge. The epic “Shu Batyr” begins with the word “Bunlar Oghuzlardir” (“These are Oghuzes”) and then the statement of the name “Turkmen” is explained. It becomes clear that the epic was formed in Oghuz-Turkmen environment and Shu was Khakan of Oghuz-Turkmens.

The events in the epic “Iskander-name” take place in Turkistan.

Keywords: *Nizami, “Iskander-name”, the epic “Shu Batyr”, Turkistan, Oghuz-Turkman, Khakan, sakar*

Ульвия Мамедова

**ПАРАЛЛЕЛЛИ ТВОРЧЕСТВА НИЗАМИ И
ДРЕВНЕТЮРКСКИХ ДАСТАНОВ**

В Азербайджане 2021 год был объявлен «Годам Низами Гянджеви». Как отмечается в Распоряжении Президента Азербайджана Ильхама Алиева, Низами Гянджеви - одна из редких личностей, открывших новую страницу в анналах художественной мысли человечества. Несомненно, это распоряжение послужило новым импульсом для более глубокого изучения творчества поэта. Среди образцов фольклора, использованных Низами, есть несколько сюжетов древнетюркского эпоса, один из которых – эпос «Шу». Некоторые эпизоды этого эпоса позволяют проводить параллели между китайским хаганом в «Искандарнаме» и тюркским хаганом в эпосе «Шу батыр». Этот образ, описанный в поэме как могущественный и справедливый правитель, представлен как мудрый, способный, расчетливый, опытный и патриотичный хаган. Этот эпос начинается словами «Это огузы», а затем объясняется происхождение названия «туркмены». Становится очевидным, что эпос зародился в огузско-туркменской среде, а Шу был хаганом огузов-туркмен. События в «Искендернаме» также происходят в Туркестане.

Ключевые слова: *Низами, Искендернаме, Шу, Туркестан, Огуз-Туркмен, Туран, Хаган, Сакар.*

(Akademik Muxtar İmanov tərəfindən təqdim edilmişdir)

**Daxilolma tarixi: İlkin variant 18.01.2021
Son variant 02.03.2021**